

CONSIDERAȚII PRIVIND VIAȚA ȘI ACTIVITATEA PREOTESEI LUCREȚIA MUREȘAN (1875-1946)

Răzvan Mihai Neagu*

CONSIDERATIONS REGARDING THE LIFE AND ACTIVITY OF THE PRIESTESS LUCREȚIA MUREȘAN (1875-1946)

Abstract

Lucreția Mureșan was one of the most remarkable female characters in the history of Turda. Her life and activity were intermingled with her husband's, Iovian Mureșan, the most important Orthodox protopope of Turda. Lucretia Mureșan was original from Țara Bârsei and came in Turda in 1901, when her husband became protopope of Turda. She distinguished herself through the charity she coordinated during World War I, when together with other ladies from Turda, she organised many charity actions in the hospitals for the wounded. Lucreția Mureșan was the president of the Romanian Ladies Society in Turda both before and after the war. She was energetic, being very much involved in the social actions in Turda, promoting Christian values and the Romanian culture.

Keywords: Lucreția Mureșan, Turda, Iovian Mureșan, World War I, priestess.

Preliminarii. Orașul Turda a dat istoriei locale, dar și istoriei Transilvaniei o serie de personalități de referință a căror fapte și acțiuni au rămas peste timp în mentalitatea colectivă. Îi menționăm aici pe avocatul dr. Ioan Rațiu, pe preotul ortodox Iovian Mureșan, pe preotul greco-catolic Nicolae Portos Rațiu sau pe avocatul și profesorul Valer Moldovan, martir al închisorilor comuniste. Despre aceștia s-au scris importante pagini și cu siguranță se vor mai scrie. Un subiect mai puțin mai puțin abordat și dezbătut este contribuția personalităților feminine la istoria orașului Turda. Din acest punct de vedere prezentul material vine să umple un gol și să aducă o contribuție la clarificarea coordonatelor vieții și activității preotesei Lucreția Mureșan.

Despre rolul femeii în viața bărbatului cel mai bine s-a exprimat înțeleptul rege al Israelului, Solomon, care în cartea Pildelor spunea că: *Femeia virtuoaasă este o cunună pentru bărbatul ei [...]. Cine poate găsi o femeie virtuoaasă? Prețul ei întrece mărgearul* (Pilde, 12, 4; 31, 10)¹. Întruchiparea vorbelor din Sf. Scriptură a fost preoteasa Lucreția Mureșan, soția protopopului ortodox al Turzii, Iovian Mureșan, cea mai importantă și reprezentativă figură clericală turdeană.

Viața Lucreției Mureșan până la Marea Unire (1875-1918). Viitoarea preoteasă provine dintr-o ilustră familie clericală (era nepoata mitropolitului Ioan Meșianu) și s-a născut în anul 1875, în Cernatul Brașovului, părinții săi fiind preotul Gheorghe Urdea și preoteasa Eufrosina. Tânăra Lucreția a fost crescută într-un autentic spirit creștin, care i-a dezvoltat dragostea pentru biserică și școală. Nu avem detalii sigure și precise despre educația ei. Evenimentul major al vieții Lucreției Mureșan a fost căsătoria cu cel care avea să ajungă protopop al Turzii, Iovian Mureșan, eveniment petrecut în anul 1893². Contextul istoric în care cei doi și-au unit destinele a fost unul destul de agitat, dacă luăm în considerare mișcarea memorandistă susținută și de tânărul teolog Iovian Mureșan. Acesta din urmă a ales cariera preoțească și inițial a fost preot paroh în satul Trăzneș (azi în jud. Sălaj), unde a funcționat între anii 1893-1901. Deplin conștientă de misiunea pe care o avea de îndeplinit ca soție și preoteasă, Lucreția Mureșan și-a urmat și susținut soțul în cei peste patruzeci și cinci de ani de mariaj.

* Colegiul Tehnic Turda (doctor în istorie), neagurazvan10@yahoo.com.

¹ *Biblia sau Sfânta Scriptură* tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988, p. 647, 663.

² Răzvan Mihai Neagu, *Considerații privind viața și activitatea protopopului ortodox al Turzii Iovian Mureșan, ctitorul catedralei*, în vol. Răzvan Mihai Neagu, Grigore Marchiș, Gheorghe Gotea, *Catedrala Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil din Turda 80 de ani de la sfințire 1935-2015*, Editura Școala Ardeleană & Editura Mega, Cluj-Napoca, 2015, p. 10; Dorin Cătălin Sas, *Mărturisiri de taină*, Editura Gedo, Cluj-Napoca, 2015, p. 97.

Deși nu au avut copii, Iovian și Lucreția Mureșan au lăsat în urma lor o serie de realizări remarcabile prin toate locurile pe unde au trecut. Se poate afirma fără greșală că soții Mureșan sunt un model familial.

Datele de care dispunem despre activitatea preotesei în perioada sălăjeană nu sunt foarte numeroase și nici literatura istorică de specialitate nu aduce o lumină clară despre această parte din viața sa. Cert este că ea a avut o mare contribuție la realizările soțului ei (edificarea casei parohiale, a școlii, reparația bisericii, înființarea unui cor țărănesc), fie și numai prin susținerea pe care i-a acordat-o necondiționat acestuia în opera misionar-edilitară.

Viața Lucreției Mureșan a luat o nouă dată cu numirea lui Iovian Mureșan protopop al Turzii (1901). El a fost cel care a mutat sediul protopopiatului ortodox al Turzii de la Viișoara (sat în apropierea orașului Câmpia Turzii) în Turda, important centru regional al Transilvaniei, reședința comitatului Turda-Arieș. În acest mod tânăra preoteasă făcea pasul din lumea rurală în cea urbană a Transilvaniei epocii, fapt care îi va deschide ample perspective și oportunități de afirmare, de care Lucreția Mureșan a știut să profite la maxim.

În scurt timp Lucreția Mureșan s-a impus în rândul societății românești din Turda devenind o personalitate exponențială a acesteia. Încă înainte de izbucnirea Primului Război Mondial, ea a devenit președinta Reuniunii Femeilor Române din Turda, calitate în care a avut o prodigioasă activitate filantropică pusă în slujba societății și comunității. Din informațiile noastre rezultă că Lucreția Mureșan le conducea pe femeile române din Turda, în calitate de președinte, cel puțin din anul 1913, când este atestată în presa vremii participând la Brașov între 16-18 iunie 1913 la Congresul femeilor române. La aceasta manifestare ea a luat parte alături de soțul său, protopopul Iovian Mureșan, de Augusta Moldovan și de avocații George Pătăceanu și Valer Moldovan. Lucreția Mureșan nu a fost o simplă participantă la această reuniune, ea a fost aleasă ca membru în comisia pentru statute al Reuniunii femeilor³.

Preoteasa Lucreția Mureșan a fost una dintre reprezentantele de seamă ale mișcării feministe de la Turda. Asociația pe care a condus-o a fost înființată în 1873 de către Emilia Rațiu, soția marelui om politic turdean dr. Ioan Rațiu și cuprindea în cadrele sale pe cele mai importante doamne ale elitei românești⁴.

Cea mai importantă acțiune în care s-a implicat Lucreția Mureșan în perioada antebelică a fost ajutorarea și îngrijirea răniților aduși la Turda de pe fronturile Primului Război Mondial. În orașul de pe Arieș au fost organizate patru spitale destinate acestui scop. Energica preoteasă a colaborat în această acțiune cu soțul său, cu protopopul greco-catolic, Iosif Costin și cu parohul bisericii greco-catolice din Turda-Veche, Nicolae Portos Rațiu. Cu ocazia marilor sărbători creștine Reuniunea femeilor a întreprins o serie de acțiuni filantropice menite a alina suferința soldaților răniți, indiferent de confesiune și naționalitate, aflați în spitalele turdene, toți suferinzii beneficiind de același tratament. Această atitudine nu este o noutate absolută, înscriindu-se în tradiția toleranței de la Turda.

Acțiunile pentru suferinții din spitalele turdene au debutat chiar în primul an al Marelui Război (1914). Cu ocazia Crăciunului la cele patru spitale turdene a avut loc o acțiune de împărțire de cadouri pentru cei răniți organizată de Reuniunea femeilor din Turda condusă de Lucreția Mureșan împreună cu preoții Iovian Mureșan, Iosif Costin și Nicolae Portos Rațiu. Acțiunea preotesei Lucreția Mureșan a fost sprijinită de personalitățile de seamă ale orașului, atât români, cât și maghiari, în frunte cu comitele suprem al comitatului Turda-Arieș, Betegh Miklós. Pentru reușita acțiunilor, Reuniunea femeilor române a colectat suma de 800 de coroane, iar fiecare soldat rănit a primit un cozonac mare, un alt cozonac mai mic împletit, două bucăți de cârnaț sau friptură de găină, patru-cinci bucăți de prăjitură, o carte de rugăciuni, 12-15 țigări, un pachet de tutun, foițe, chibrite, cărți poștale, un creion, o batistă, patru-cinci mere și patru-cinci nuci⁵.

La nivelul intelectualității române din Turda, în urma unei campanii de strângere de fonduri pentru răniții de război s-a colectat suma de 281 de coroane și 70 de fileri. Printre cei care au donat îi regăsim pe: Iovian și Lucreția Mureșan (zece coroane), avocații Valer

³ *Românul*, anul III, Arad, 5/18 iunie 1913, nr. 121, p. 1-3.

⁴ Valentin Vișinescu, Horațiu Groza, *120 de ani de la Procesul Memorandumului. Familia Rațiu înainte și după Memorandum*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2014, p. 89.

⁵ *Telegraful Român*, anul LXII, Sibiu, 30 decembrie 1914 (12 ianuarie 1915), nr. 136, p. 554-555.

Moldovan (cinci coroane), Augustin Rațiu (cinci coroane), George Pătăceanu (cinci coroane) și Mihai Moldovan (cinci coroane), inginerul Corneliu Mesaroșiu (zece coroane), avocatul Iuliu Popescu (trei coroane), protopopul greco-catolic Iosif Costin (două coroane), directorul Băncii Arieșana, Iuliu Vlăduțiu (patru coroane), preotul greco-catolic, Nicolae Portos Rațiu (cinci coroane), farmacistul Ioan Murgău (zece coroane). Banca Arieșana a donat zece coroane. De la țărani români din Turda s-au strâns 85 de coroane și 75 de fileri. De asemenea, s-au mai făcut numeroase daruri în natură. Preoteasa Lucreția Mureșan a donat o litră de mere și a făcut mai multe prăjituri. De la membrele Reuniunii femeilor, dar nu numai, s-au adunat pentru nevoile soldaților răniți fructe, lapte, ceai, ouă, unt, cârnați, găini, dar și cărți poștale, cărți de rugăciuni și țigări. Donațiile au venit de pe întregul teritoriu al comitatului Turda-Arieș, din localități precum: Ceanu Mic, Iara, Sălciua, Viișoara, Lupșa, Poiana, Grindeni sau Câmpeni⁶.

Acțiunile în sprijinul răniților de la spitalele din Turda organizate de preoteasa Lucreția Mureșan au continuat și cu ocazia Sărbătorii Învierii Domnului din anul 1915. Din relatarea ziarului *Telegraful Român*, aflăm că în Turda se aflau la acel moment aproximativ 500 de răniți repartizați în cele patru spitale. În Sâmbăta Mare, alături de preoții Iovian Mureșan, Iosif Costin și Nicolae Portos Rațiu, Reuniunea femeilor a distribuit soldaților răniți 1152 de ouă înroșite, 471 de batiste, 5000 de țigări, iar la cele trei biserici românești existente atunci în Turda (Biserica Între Români-ortodoxă, Biserica Rățeștilor și Biserica Șovagăilor-ambele greco-catolice) s-au mai distribuit încă 159 de ouă roșii și 36 de cozonaci. Din banii adunați din satele din jurul Turzii s-a cumpărat unt și zahăr pentru nevoile răniților⁷.

La sfârșitul anului 1915, Reuniunea femeilor române din Turda a organizat mai multe acțiuni pentru ajutorarea răniților din cele patru spitale turdene. Una dintre acțiuni viza răscumpărarea felicitărilor de Anul Nou extinsă la nivelul întregului comitat. La Turda colecta a fost făcută de Eugenia Rațiu și Olimpia Moldovan. Printre cei care au contribuit s-au numărat: preoteasa Lucreția și protopopul Iovian Mureșan cu cinci coroane fiecare, protopopul greco-catolic Iosif Costin cu patru coroane, parohul greco-catolic de Turda Veche Nicolae Portos Rațiu cu patru coroane, Banca Arieșana cu 20 coroane. În total din orașul Turda s-au colectat 216 coroane și 90 de fileri⁸. Campania a cuprins și alte localități din comitat: Câmpeni de unde s-au strâns 120 de coroane, Sopor de Câmpie (45 coroane și 96 fileri), Ceanu Mic (120 de coroane)⁹, Miheșu de Câmpie (38 coroane și 70 fileri), Lupșa (77 coroane și 70 fileri), Decea (17 coroane și 10 fileri), Măhăceni (22 coroane și 18 fileri), Poiana de Arieș (50 de coroane)¹⁰, Mihai Viteazu (51 de coroane și 90 fileri), Viișoara (80 de coroane și 80 fileri), Oprișani (6 coroane și 6 fileri), iar locuitorii din alte sate au donat produse (cozonaci și fructe)¹¹.

Cu aceste sume colectate și cu altele, Reuniunea femeilor române din Turda a organizat și în 1915 serbările Crăciunului pentru răniții din spitalele turdene. Începutul acestor manifestări a fost la Spitalul Central, unde au participat, printre alții, Lucreția Mureșan, comitele suprem de Turda-Arieș, Betegh Miklós cu soția și directorul spitalului dr. Borbély Samu. Protopopul Iovian Mureșan a oficiat un serviciu divin și a rostit o predică cu titlul *Nădejdea creștinească, ca o ancoră a sufletului*. Fiecare soldat a primit cadouri similare cu cele din anul trecut. Interesante sunt vorbele directorului spitalului, dr. Borbély Samu consemnate de ziarul *Telegraful Român: Iarăș ne-a întrecut pe noi maghiarii, Reuniunea femeilor române*. Manifestările au continuat și la Spitalul nr. 3 din Turda Nouă, unde au fost aduși soldații de la celelalte două spitale, în prezența contesei Bethelen, iar serviciul divin a fost asigurat de preotul Nicolae Portos Rațiu. Acesta a rostit un impresionant discurs, care a stors lacrimile publicului, conform relatării din presa vremii. A urmat un scurt concert de colinde, iar preotul reformat Egerházi a mulțumit Reuniunii femeilor române pentru cadourile oferite soldaților răniți¹².

În preajma Marii Uniri la Turda a fost ucis preotul ortodox Ioan Opriș (8 noiembrie 1918), care a căzut victimă a intoleranței etnice, devenind astfel unul dintre martirii neamului românesc. Reuniunea femeilor condusă de Lucreția Mureșan nu a rămas insensibilă în fața

⁶ *Telegraful Român*, anul LXIII, Sibiu, 10/23 ianuarie 1915, nr. 3, p. 10-11.

⁷ *Telegraful Român*, anul LXIII, Sibiu, 16/29 aprilie 1915, nr. 41, p. 165.

⁸ *Telegraful Român*, anul LXIV, Sibiu, 9/22 ianuarie 1916, nr. 2, p. 7.

⁹ *Telegraful Român*, anul LXIV, Sibiu, 12/25 ianuarie 1916, nr. 3, p. 11.

¹⁰ *Telegraful Român*, anul LXIV, Sibiu, 26 ianuarie (8 februarie) 1916, nr. 9, p. 36.

¹¹ *Telegraful Român*, anul LXIV, Sibiu, 2/15 februarie 1916, nr. 12, p. 48.

¹² *Telegraful Român*, anul LXIV, Sibiu, 18 februarie (2 martie) 1916, nr. 18, p. 71.

acestei drame, mai ales că clericul a lăsat în urmă șapte copii orfani și o văduvă, donând suma de 150 de coroane în cadrul unei campanii pentru ajutoarea familiei celui ucis, inițiată de protopopul Iovian Mureșan¹³.

La 26 noiembrie 1918, în calitate de președintă, Lucreția Mureșan a condus ședința Societății de lectură a femeilor române din Turda, în cadrul căreia au fost desemnate cele două reprezentante ale acestei asociații la Marea Adunare Națională din 1 decembrie 1918, de la Alba Iulia. Astfel, cu unanimitate de voturi au fost desemnate: Ecaterina Moldovan și Eugenia Mesaroșiu¹⁴.

Implicarea Lucreției Mureșan în viața comunității din Turda în perioada interbelică.

La 1 decembrie 1918 s-a realizat marele vis de veacuri al românilor, unirea Transilvaniei cu România, eveniment capital al istoriei acestui popor, sărbătorit azi ca zi națională. În urma acestui moment viața comunității românești din Transilvania s-a schimbat radical. Activitatea Lucreției Mureșan s-a desfășurat din acest moment în granițele României Mari, având deplină libertate de manifestare. Preoteasa a fost una dintre cele mai active și dinamice personalități ale orașului pe Arieș în perioada interbelică și fără să greșim afirmăm că a fost cea mai proeminentă personalitate feminină din Turda. Lucreția Mureșan a fost președinta Societății ortodoxe al Femeilor Române, filiala Turda începând cu anul 1927.

Implicarea ei în viața Turzii este vizibilă încă de la începutul perioadei interbelice. Astfel, la 27 mai 1919 orașul a fost vizitat de suveranii României reîntregite, regele Ferdinand și regina Maria, aflați într-un turneu prin Transilvania în care au luat contact cu românii de pe aceste meleaguri. Perechea regală a fost întâmpinată în gara din Turda de o numeroasă mulțime, de autorități centrale și locale, în fruntea căreia se aflau prefectii județelor Turda-Arieș (Zosim Chirtop) și Mureș-Turda (Ioan Vescan), precum și episcopul Caransebeșului, Miron Cristea. Presa vremii remarca prezența membrilor Consiliului Dirigent al Transilvaniei conduși de Iuliu Maniu¹⁵. În cadrul fastoaselor ceremonii organizate la Turda cu prilejul vizitei regale, Lucreția Mureșan a fost cea care i-a adresat reginei Maria câteva cuvinte de bun venit. Redăm în continuare discursul său: *Majestatea Voastră! În numele femeilor române din Turda și județul Turda-Arieș, avem deosebita fericire de a vă putea prezenta omagiile noastre împletite din iubire, loialitate, recunoștință, zicându-vă: Bine ați venit, Stapîna noastră! Majestate, Noi, femeile din Transilvania, pînă acum am fost ca niște albine răzlețe fără mamă, fără regina conducătoare. Acum, mulțumită lui Dumnezeu, Majestății Voastre, care nici o clipă nu v-ați clintit în credința înfăptuirii idealului nostru național, Vă avem în fruntea noastră ca pe o mamă adevărată, mama tuturor Românilor. Ne vom năzui și noi a urma faptele mărețe ale Majestății Voastre! Trăiască Regina Noastră! Trăiască Înalta Casă Domnitoare!*¹⁶. Regina Maria a mulțumit prin câteva cuvinte calde, cuprinsă de emoția primirii ce i s-a făcut. Lucreția Mureșan i-a oferit un buchet de lăcrimioare și trandafiri albi, prezentându-i reginei și pe celelate colaboratoare ale sale¹⁷.

Distinsa preoteasă și-a adus partea sa de contribuție la reorganizarea învățământului turdean pe baze românești. Ea a făcut parte din Eforia școlară a Liceului *Regele Ferdinand* (azi Colegiul Național *Mihai Viteazul* din Turda) constituită la 21 august 1919 și condusă de soțul său protopopul Iovian Mureșan¹⁸. Respectiva asociație își propunea să-i ajute pe elevii fără posibilități financiare să frecventeze cursurile școlare.

Deosebit de sensibilă la suferințele conaționalilor aflați în nevoi, Lucreția Mureșan a coordonat o campanie de colectare de fonduri a Reuniunii femeilor române din Turda în sprijinul românilor aflați dincolo de linia de demarcație între România și Ungaria (care a funcționat până la semnarea Tratatului de pace de la Trianon, 4 iunie 1920), reușind să adune suma de 1155 de coroane¹⁹.

¹³ *Telegraful Român*, anul LXVI, Sibiu, 27 noiembrie (10 decembrie) 1918, nr. 133, p. 509.

¹⁴ Eugen Gergely, *Turda la Marea Unire 1 decembrie 1918-1 decembrie 2008*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2008, p. 135.

¹⁵ *Telegraful Român*, anul LXVII, Sibiu, 3 iunie 1919, nr. 51, p. 2.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Anuarul Liceului de Stat Regele Ferdinand din Turda pe anul școlar 1919-1920*, Blaj, 1920, Tipografia Sem. Teol. Gr. Cat., p. 18.

¹⁹ *Telegraful Român*, anul LXVII, Sibiu, 14 iunie 1919, nr. 54, p. 6.

Distinsa doamnă Lucreția Mureșan, în calitate de președinte a femeilor din Turda a fost cea care l-a primit în orașul de pe Arieș, la 21 mai 1922, pe episcopul Clujului, Nicolae Ivan, aflat în vizitație canonică²⁰.

În vara anului 1923 regina Maria a României a vizitat din nou Turda, fiind însoțită de principele moștenitor Carol și soția sa, principesa Elena. Lucreția Mureșan s-a numărat printre membrii comitetului de întâmpinare, din care mai făceau parte, printre alții, prefectul județului, Mihai Moldovan și primarul Turzii, Iuliu Gențiu. Alături de Jeana Fodoreanu, președintele Societății *Principele Mircea*, Lucreția Mureșan a fost cea care i-a oferit reginei Maria un buchet de flori²¹.

Exponentă de marcă a femeilor române din Turda, Lucreția a fost aleasă în conducerea anumitor societăți de binefacere sau culturale, care și-au înființat filiale în orașul de pe Arieș. Astfel, la 6 aprilie 1924, ea a fost aleasă în comitetul de constituire a Societății Naționale Crucea Roșie a României, filiala Turda²². Lucreția Mureșan a participat la 10 mai 1924 la serbările dedicate zilei naționale a României, organizate de autoritățile locale, în compania reprezentanților elitei din Turda²³. În același an preteasa a devenit membră a *Societății Ocrotirea Orfanilor de Război*, filiala Turda²⁴. În 12 aprilie 1925 s-au pus bazele noului așezământ cultural Atheneul Român, între membrii comitetului executiv, alături de soțul ei, s-a aflat și preteasa Lucreția Mureșan, dar și reprezentanții elitei turdene dintre care îi remarcăm pe Ioan Murgău, Augustin Rațiu, Valer Moldovan, George Pătăceanu și Nicolae Portos Rațiu²⁵.

Începând cu anul 1927 s-a organizat la Turda Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române, a cărei prim președinte va fi Lucreția Mureșan. În această calitate ea s-a implicat în numeroase acțiuni culturale și caritative puse în slujba comunității românești din Turda. Preteasa a depus în acest sens o muncă fără preget și odihnă, dovedindu-se a fi personalitatea feminină exponențială a Turzii interbelice. Distinsa doamnă a depus mari eforturi pentru colectarea de fonduri pentru opere de binefacere, precum și pentru edificarea catedralei. Astfel, la 1 februarie 1928 ea a organizat petrecerea anuală a Societății femeilor turdene în sala mare a prefecturii cu scopul de a strânge bani pentru acțiuni caritative²⁶. La sfârșitul aceleiași luni (25 februarie 1928), ea a fost cea care a coordonat organizarea unei serbări la Reduta orașului, sub patronajul spiritual al episcopului Nicolae Ivan, al miniștrilor Alexandru Lapedatu și George Cipăianu, pentru a colecta fonduri necesare construirii catedralei²⁷.

Lucreția Mureșan a acordat o importanță deosebită mamei și a inițiat celebrarea într-un cadru festiv a maternității. Acest eveniment a fost pus sub patronajul filialei locale a Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române. Astfel, la 18 mai 1930, pentru prima dată în orașul Turda a fost serbată Ziua Mamei. Manifestările au fost deschise, cum era și firesc, în bisericile românești, unde s-au ținut slujbe pentru toate mamele (vii și răposate). Ulterior, s-a desfășurat un program artistic-cultural, care a conținut conferințe, recitări de versuri și muzică. În cadrul acestuia Lucreția Mureșan a împărțit celor mai silitori elevi din ciclul liceal cruciulițe, medalii și cărți²⁸. În anul 1933, Ziua Mamei a fost din nou sărbătorită la 28 mai, tot din inițiativa Lucreției Mureșan și a Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române printr-o liturghie festivă cu participarea preoților Grigore Biji și Emil Mureșan. La sfârșitul manifestărilor o elevă a citit un referat despre iubirea de mamă²⁹.

În septembrie 1930, Lucreția Mureșan a participat la sfințirea bisericii din satul Agriș (jud. Turda) efectuată de episcopul Ioan Stroia al armatei, ca mandatar al episcopului Clujului, Nicolae Ivan³⁰.

²⁰ *Turda*, anul IV, 11 iunie 1922, nr. 23, p. 1.

²¹ *Turda*, anul V, 23 iulie 1923, nr. 28, p. 1.

²² *Turda*, 12 aprilie 1924, nr. 14, anul I, p. 3.

²³ *Turda*, 1 iunie 1924, nr. 21, anul I, p. 1.

²⁴ *Turda*, 15 iunie 1924, nr. 23, anul I, p. 3.

²⁵ *Turda*, anul II, nr. 16, 19 aprilie 1925, p. 2.

²⁶ *Arieșul*, anul III, nr. 3, Turda, 15 ianuarie 1928, p. 3.

²⁷ *Arieșul*, anul III, nr. 7, Turda, 12 februarie 1928, p. 2.

²⁸ *Arieșul*, anul V, nr. 21, Turda, 25 mai 1930, p. 3.

²⁹ *Renașterea* anul XI, Cluj, 11 iunie 1933, nr. 23, p. 8.

³⁰ *Renașterea*, anul VIII, Cluj, 28 septembrie 1930, nr. 39, p. 2.

Lucreția Mureșan în dubla ei calitate de soție a protopopului Iovian Mureșan și de președinte al Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române, a contribuit decisiv la ridicarea Catedralei Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil din Turda. Așa cum am anticipat anterior, ea a organizat diverse evenimente pentru colectarea de fonduri în acest scop. Un exemplu în acest sens este festivalul din 15 noiembrie 1930 desfășurat la Teatrul din Turda, la care au participat mai mulți artiști ai Operei Române din Cluj, precum și Corul *Gavriil Musicescu* dirijat de profesorul Isidor Iasinski. În organizarea acestei manifestări, Lucreția Mureșan a fost ajutată de soțul său Iovian Mureșan, de avocatul George Pătăceanu și de profesorul Grigore Biji, care și-a pus la dispoziție pianul personal. Sumele strânse în urma acestei manifestări au fost depuse în fondul pentru edificarea catedralei ortodoxe³¹. Societatea feministă turdeană a donat catedralei un clopot, un covor în valoare de 25.000 de lei și a creat un cont bancar pentru înfrumusețarea monumentului ecleziastic.

Preoteasa nu a neglijat nici acțiunile caritabile destinate ajutorării celor aflați în nevoie. Astfel, ea a organizat la Casina Română un bal, care avea ca scop declarat colectarea de bani pentru alimentarea fondului de ajutorare a săracilor al Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române³².

Având exemplul luminos al soțului său, implicarea Lucreției Mureșan la nivel social a luat și forma preocupării pentru propășirea culturală a locuitorilor Turzii. Tot în calitate de președinte al Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române, în anul 1931 ea a avut inițiativa inaugurării la Turda a unor conferințe cu conținut religios și educativ în duminicile din Postul Mare. În acest sens au fost invitați oameni de aleasă cultură, reprezentativi pentru intelectualitatea interbelică din zonă. Această splendidă inițiativă culturală a fost sprijinită de Iovian Mureșan și a debutat în Duminica Ortodoxiei (1 martie 1931) cu un serviciu religios, după care a urmat prima conferință susținută de avocatul și profesorul universitar Valer Moldovan, marcantă personalitate a Turzii interbelice, care pornind de la piesa lui Henrik Ibsen, *Împărat și Galilean*, a conferențiat despre istoria bisericii în primele trei veacuri ale erei creștine³³. În a doua duminică a Postului Mare (Duminica Sf. Grigore Palama-8 martie 1931) le-a vorbit celor prezenți părintele consilier eparhial Sebastian Stanca, acesta vorbindu-le celor prezenți despre *Poezia bisericească*³⁴. Demnă de remarcat este și cea de-a treia conferință, susținută în Duminica Crucii (15 martie 1931) de către ilustrul teolog pr. prof. univ. dr. Ioan Vască, rectorul Academiei Teologice din Cluj, care a conferențiat despre *Criza economică și concepția bisericii*³⁵. Fiecare conferință a fost deschisă de președinta Lucreția Mureșan, căreia i se datorează în mare parte reușita acestui act de cultură, atât prin personalitățile invitate cât și prin subiectele diverse abordate gustate de publicul participant. Inițiativa Lucreției Mureșan a inaugurat o adevărată tradiție din acest punct de vedere, la Turda conferințele continuând și în anul 1932. Astfel, șirul conferințelor din acest an a fost deschis de bucovineanul Orest Bucevschi, profesor la Academia Teologică din Cluj, care a vorbit despre *Acțiuni subterane în Rusia de azi*³⁶. Seria conferințelor din anul 1933 a fost inaugurată la 12 martie, în prezența energicei preotese, așa cum o caracterizează ziarul clujean *Renașterea*, de către profesorul universitar turdean Valer Moldovan, cu un studiu intitulat: *Din istoria toleranței religioase*. A doua conferință desfășurată la 26 martie 1933 a fost susținută de Vasile Vlaicu (director Cluj), care a vorbit despre *Principiile economice ale Sfintei Scripturi*, fiind ascultat de un numeros public din care îi remarcăm pe avocatul Mihai Moldovan și preotul profesor Grigore Biji, secretarul filialei Turda a Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române³⁷.

Doamnele din Turda conduse de Lucreția Mureșan l-au invitat la 1 aprilie 1934 la Turda pe distinsul teolog și profesor de la Cluj, Andrei Buzdug, cadru didactic la Academia Ortodoxă din orașul de pe Șomeșul Mic, pentru a susține o conferință. Acesta era un distins intelectual cu origini bistrițene, având studii la renumita Facultate de Teologie din cadrul Universității din

³¹ *Arieșul*, anul V, nr. 45, Turda, 9 noiembrie 1930, p. 3; *Arieșul*, anul V, nr. 48, Turda, 30 noiembrie 1930, p. 2.

³² *Arieșul*, anul VI, nr. 3, Turda, 18 ianuarie 1931, p. 2.

³³ *Renașterea*, anul IX, Cluj, 22 martie 1931, nr. 12, p. 5-6.

³⁴ *Renașterea*, anul IX, Cluj, 15 martie 1931, nr. 11, p. 6.

³⁵ *Renașterea*, anul IX, Cluj, 29 martie 1931, nr. 13, p. 6.

³⁶ *Renașterea*, anul X, Cluj, 27 martie 1932, nr. 13, p. 4.

³⁷ *Renașterea*, anul XI, Cluj, 9 aprilie 1933, nr. 14, p. 5-6.

Cernăuți. Buzdug a vorbit în localul meseriașilor turdeni despre: *Ce trebuie să știe meseriașul român?* Manifestarea, la care a participat și protopopul ortodox Iovian Mureșan, a fost deschisă de Lucreția Mureșan. Ziarul clujean *Renașterea*, publicația oficială a episcopiei Vadului, Feleacului și Clujului, sublinia rolul preotesei în organizarea acestui eveniment: *Laudă și mulțumiri se cade să aducem distinsei președintă, doamnei Lucreția Mureșan pentru lupta frumoasă și asiduă ce o desfășoară, ținând aprinsă flacăra românismului și vie credința în Evanghelia lui Hristos în acest orașel important pentru binele bisericii și neamului nostru*³⁸.

La praznicul Duminicii Ortodoxiei din anul 1935, Turda a fost gazda unui eveniment religios deosebit. La Sf. Liturghie oficiată de protopopul Iovian Mureșan a slujit și Ioan Vască, rectorul Academiei Teologice din Cluj, care a susținut și predica. În după-masa acelei zile, Lucreția Mureșan a organizat o șezătoare cultural-religioasă în cadrul căreia Ioan Vască a susținut conferința *Lupta pentru unitatea credinței*. Despre rolul preotesei ziarul clujean *Renașterea* consemna următoarele: *Merită deosebită laudă și recunoștință această venerabilă doamnă, care alături de meritul ei soț, protopop de decenii al acestui tract, nu cruță oboseală, jertfe și muncă neconținută, spre a-și sluji cu râvnă și credință, biserica și legea sa strămoșească. Toate aceste eforturi și neobosite străduințe culminează în marea operă, aproape neîntrecută, în biserica catedrală, ce în curând va fi gata spre a fi sfințită și închinată menirii sale. Fie prin concerte, foarte bine reușite, fie prin colecte publice, fie prin intervenții cu succes pe la forurile înalte, venerabilii soți Murășan în decurs de 10 ani, au reușit să ridice la loc de frunte în Turda înstrăinată, neîntrecut de frumos locaș de închinare Domnului. Credincioșii, popor și intelectuali, secondează cu plăcere și devotament activitatea rodnică și binecuvântată a păstorului lor sufletesc. Felicităm din inimă pe d-na și păr. protop. Murășan împreună cu vrednicii lor credincioși pentru opera, ce-o săvârșesc spre înălțarea prestigiului bisericii și neamului nostru din acest centru expus atâtor intemperii și greutăți, produse de împrejurări și de oameni*³⁹. Aceste cuvinte subliniază meritele deosebite ale cuplului Iovian și Lucreția Mureșan, care prin eforturile lor au ridicat o măreață biserică în centrul orașului Turda, monument de arhitectură, dar și de spiritualitate ortodoxă transilvană.

În anul 1935, orașul Turda a fost gazda unui eveniment de referință din istoria acestui centru urban. La 3 noiembrie a avut loc într-un cadru solemn sfințirea Catedralei Ortodoxe de către episcopul Romanului, Lucian Triteanu, ca mandatar al episcopului Clujului, Nicolae Ivan. Acest lăcaș de cult, rod al unei munci titanice și a unui considerabil efort depus de protopopul Iovian Mureșan și preoteasa Lucreția așeza Ortodoxia turdeană acolo, unde îi era locul, în centrul orașului, după ce ani de-a rândul s-a aflat într-o poziție marginală. Marile festivități au adus la Turda o serie de personalități reprezentative ale culturii române din perioada interbelică: profesorul și istoricul Alexandru Lapedatu, ministrul cultelor, istoricul Ioan Lupaș, omul de cultură Onisifor Ghibu, avocatul și profesorul universitar Valer Moldovan, care a avut un rol determinant în construirea catedralei, maiorul Teofil Sidorovici, aghiotant regal, consilierii eparhiali Sebastian Stanca și Vasile Sava, secretarul eparhial L. Curea, Ioan Vască, rectorul Academiei Teologice din Cluj, profesorul universitar Andrei Buzdug, Sebastian Bornemisa, fost primar al Clujului. Lor li s-au adăugat membrii elitei turdene: Petru Suciu, directorul Liceului *Regele Ferdinand*, farmacistul Ioan Murgău, Ioan Baci, directorul filialei Băncii Naționale, medicul Pavel Sârbu, notarul public Vasile Meșter (fost prefect al județului Turda-Arieș), avocatul și senatorul Ioan Boeriu, primarul Turzii, Iuliu Gențiu, avocatul Mihai Moldovan (fost prefect al județului Turda-Arieș), profesorul și preotul Grigore Biji⁴⁰. Precizăm că în nume personal Lucreția Mureșan a dăruit bisericii din Turda în cursul anului 1935 un prapur și o candelă în valoare de 2.600 lei, iar Societatea femeilor pe care o prezida a donat covoare și stranele regală și arhierescă valorând 37.600 lei⁴¹.

Peste 3 ani, la 13 noiembrie 1938 a avut loc sfințirea picturii catedralei de către noul episcop al Clujului, Nicolae Colan, în prezența protopopului, a preotesei Lucreția Mureșan, dar și a unor autorități și oameni de cultură, dintre care îi amintim pe Dănilă Papp, rezidentul regal al Ținutului Mureș, avocatul George Pătăceanu, farmacistul Ioan Murgău, primarul Turzii,

³⁸ *Renașterea*, anul XII, Cluj, 8 aprilie 1934, nr. 14-15, p. 8.

³⁹ *Renașterea*, anul XIII, Cluj, 24 martie 1935, nr. 12, p. 3.

⁴⁰ *Renașterea*, anul XIII, Cluj, 10 noiembrie 1935, nr. 45, p. 1.

⁴¹ *Renașterea*, anul XIV, Cluj, 30 august 1936, nr. 35, p. 4.

Ionel Popa, preotul și profesorul Grigore Biji, profesorul Petru Suciu, directorul Liceului *Regele Ferdinand*⁴². Ziarul clujean *Renașterea* consemna faptul că în cadrul evenimentului: *D-na Pătăcianu aduce laude președintei femeilor ort. d-nei Lucreția Murășian, care a lucrat cel mai mult la împodobirea bogată a bisericii*⁴³.

Apropiată de școala românească din Turda interbelică, prin intermediul Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române, filiala Turda, Lucreția Mureșan a căutat stimularea dragostei față de carte în rândul elevilor turdeni. Un astfel de moment a fost Duminica Ortodoxiei a anului 1937, când după încheierea Sf. Liturghii oficiată de protopopul Iovian Mureșan, preoteasa, a acordat 27 de premii, din care 10 iconițe de argint și 15 diplome elevelor Liceului de fete care au participat la un concurs de religie organizat de Societatea femeilor ortodoxe⁴⁴.

În anul 1939, Lucreția Mureșan și-a pierdut soțul, protopopul Iovian Mureșan înmormântat la 26 februarie, în cadrul unei ceremonii funerare la care au luat parte numeroase persoane și reprezentanții intelectualității turdene (primarul Iuliu Gențiu, avocatul Mihai Moldovan, preotul profesor Grigore Biji etc.)⁴⁵.

După dispariția sotului său, protopopul Iovian Mureșan, preoteasa a păstrat o relație bună cu urmașul său Aurel Gliga. În ciuda pierderii ireparabile pe care a suferit-o, ea a rămas aceeași persoană implicată în viața comunității locale, deși vârsta i-a determinat o scădere a intensității activității. Ea a rămas în continuare președinta Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române, filiala Turda. Presa locală turdeană a vremii consemnează prezența sa în cadrul unor acțiuni. Astfel, în cursul lunii octombrie a anului 1941 ea a participat la o ședință festivă a Societății *Principele Mircea*, împreună cu oficialitățile orașului⁴⁶. La începutul lunii noiembrie a anului 1941, Lucreția Mureșan s-a numărat printre persoanele de vază ale Turzii, care au întâmpinat-o într-un cadru festiv în orașul de pe Arieș, pe Veturia Goga. Văduva fostului prim-ministru, Octavian Goga a vizitat orașul de pe Arieș, venind de la reședința sa de la Ciucea⁴⁷.

Din activitatea Lucreției Mureșan pe anul 1943 rezultă că ea era preocupată și de problema satelor, participând la o consfătuire la prefectură cu intelectualitatea din Turda pentru organizarea unei propagande culturale la sate, în cadrul asociației ASTRA. La această consfătuire au participat prefectul județului, primarul orașului, profesorii Valer Moldovan și Petru Suciu⁴⁸.

Lucreția Mureșan s-a stins din viață la 4 ianuarie 1946. A fost condusă pe ultimul drum de un sobor de 12 preoți în frunte cu protopopul Aurel Gliga, fiind îngropată lângă soțul ei, în cripta din spatele Catedralei din Turda⁴⁹.

Considerații finale. Preoteasa Lucreția Mureșan, soția protopopului Iovian Mureșan, a fost o personalitate complexă și în același timp exponențială în istoria orașului Turda. Pentru o îndelungată perioadă de timp, ea a fost președinta Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române, filiala Turda, importantă asociație cu o largă implicare socială, culturală, edilitară și mai ales religioasă. Lucreția Mureșan s-a remarcat mai ales în perioada Primului Război Mondial, când s-a preocupat să aline suferința celor răniți în război, aduși la spitalele din Turda. De asemenea, în perioada interbelică, ea l-a secondat pe soțul său în activitatea edilitară și filantropică din Turda. Lucreția Mureșan a contribuit, prin acțiunile pe care le-a inițiat la colectarea de fonduri pentru construcția Catedralei ortodoxe din Turda.

⁴² *Renașterea*, anul XVI, Cluj, 20 noiembrie 1938, nr. 47, p. 2.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Renașterea*, anul XV, Cluj, 4 aprilie 1937, nr. 14, p. 3.

⁴⁵ *Renașterea*, anul XVII, Cluj, 5 martie 1939, nr. 10, p. 3.

⁴⁶ *Gazeta de la Turda*, anul II, nr. 79-80, Turda, 26 octombrie 1941, p. 2.

⁴⁷ *Gazeta de la Turda*, anul II, nr. 82-83, Turda, 9 noiembrie 1941, p. 4.

⁴⁸ *Gazeta de la Turda*, anul IV, nr. 150, Turda, 2 mai 1943, p. 4.

⁴⁹ *Renașterea*, anul XXIV, Cluj, 27 ianuarie 1946, nr. 4, p. 2.